

پښتانه کی و کورته یکه لار ی (مانښاعر-دقی و ایا) و و کوو ژانر کی نوی شیری . پښتانه واکا پی

پښتانه (مانښاعر و د قی و ایا) م ل م پښتانه شیری م دا نوی؟
ایا پښتانه بڼه بڼه کارم ته دا کردووه، یان به ښکته و
د رچوو؟ نوی ناگاداری م ژووی شیری نوی من بڼه، شایه تی نوی
د دات که ل دواي (۲۰۱۶) و بڼه پښتانه شیری کار د که م. نوی نوی
توانیږم، کاږی خ م م فڼه داو و بڼه جڼه کی تر بڼه توول نوی
شیردا د خ م و خ م بڼه کونج و که ل بڼه ری دنیا دا د که م. نوی
باو بڼه خ م بوون م بڼه کارنام که م که (شیری نوی) پښتانه ستور، بڼه
ه رجار که و ل ه رپښتانه کیشدا و ل شیری د و انم، که من چیم ل
شیری د و ت و شیری چی ل من د و ت، نه داخوازی ج ماو ر چی و
بازا چ جڼه شیری که ساغ د کات و! بڼه من، نوی نوی فڼه دانی کاږ
ل شیردا گرنه، نوی نوی بڼه گرنه نیی داخ شاعیر کی
د رکه و تووم، یان نا، چونکه دواجا شیری خ ی د ر د خات و بڼه جڼه
ه ق بڼه م ژووی خ ی د دات که بڼه چی پښتانه بوو و بڼه چی خ ی
د س پښتانه؟

بڼه ه رجا، پښتانه (مانښاعر-دقی و ایا) ل م بڼه ره م دا ها ته
بوون؟ کات که ل (نریکانام، بڼه تامی شیری) دا، که (مانښاعر-
فڼه سید) د رچوو، که نوی ویش ژانر کی نوی شیری و خ م بڼه ره م
ه ناو، د رچوون ل مانښاعر، ه ر د رچوون کیش ل ژانر کی باو،
نو بوون که و ه نانه کایه ژانر کی تر بڼه شیری. ل بڼه نوی بڼه
د ر ژایی م ژووی شیری کوردی، ل خ سر و و شیرینی خانای
قوبادی و که بڼه (مانښاعر کلاسیک) ها تووه ته بوون تا
مانښاعر کانی نوی ماسخانی که نوی (که ندووی) و میرزا شیری
کولیای که نوی و کات نوی سیان و کوو س که چکه یکه و بوون و هاو ویش
بوون، س ر د می گ ش ی مانښاعر شیری کوردی بوو، ه بڼه دواي نوی
که خانای قوبادی، خ سر و و شیرینی نیزامی گنجوی و ر د گ گ ته
سر زمانی کوردی (بڼه میش و که ی که م و ر گ ی کورد د ناسر ته)،
ل نوی مانښاعر کلاسیک گ ش د کات و بڼه ر د وام د بڼه. دوا تر ل
ها تنه نارای ش وازی (مانښاعر شیری نوی) که ل (ز و ان) ی س باح

ٲٲنجدٲرٲوٲ دٲست ٲٲ دٲكات، تا دٲگاتٲ شٲركٲ بٲكٲس و دواتر... ئٲم
ٲٲمانٲشيعرٲ لٲنٲو كورددا بٲردٲوام بووٲ. لٲنٲو گٲلانى تريشدا،
هٲر لٲ داستانى شيعرٲوٲ تا ٲٲمانٲشيعرٲ بٲردٲوام بووٲ.

لٲرٲدا نامٲرژٲٲٲ سٲر مٲژوو و لايٲنى ٲٲگٲزٲكانى شيعرٲ، بٲٲكوو
باسه كه لهسهر ئٲوٲيٲ كه بٲچى ٲٲمانٲشيعر-دٲقى واٲا هاتٲ بوون؟
كاتٲك كٲ ئٲمريكانامٲ بٲ تامى شيعرم نووسى كٲ (ٲٲمانٲشيعر-
قٲسيدٲ) يٲ، ٲٲويست بوو بٲ جٲرٲكى تر لٲ شيعردا خٲم بدٲزمٲوٲ و
بتوانم نوٲيوونٲوٲ يٲك لٲ بوارى ژانردا دٲربخٲم. هٲٲٲٲت بٲ من
ئاسان نٲبوو، بٲٲٲام بيرم كردٲوٲ كٲ بٲ ٲٲمانٲشيعر بٲٲم و
لٲولايشٲوٲ دٲرچوونٲكم لٲ ٲٲمانٲشيعردا هٲٲٲت و ٲٲگٲزٲكى ترى
شيعرى بخٲم ٲا ٲٲمانٲشيعر.

ئٲگٲر ٲٲمان زٲر دژوار بٲٲت، ئەوا ٲٲمانٲشيعر دژواترٲ، چونكه
هٲميشٲ دٲٲٲت ٲٲچاوى شيعريٲٲت و تٲكترنجانى ٲٲگٲزٲكى ترى شيعر كٲ
دٲقى واٲايٲ بٲ ناو ئٲم ژانرٲ و بوون بٲ ژانرٲكى تر بٲكٲيت،
ئهمه يش خٲياٲ و ئاگاييٲكى باشى دٲوٲت. خٲياٲ تا ئٲو شوٲنٲى كٲ
نٲزانيت لٲ ژانردا بٲ چى دٲگٲيت، نٲك (ناوٲرٲك بٲ: شوٲن، ٲووداو،
كات، كٲسايٲتى و هونٲرى چنينٲوٲ)، لٲ ئاگايييش تا ئٲو شوٲنٲى كٲ
چيٲت لٲ خٲياٲ دٲست كٲوتووٲ! لٲگٲٲ ئٲوٲيشدا، ئٲم تٲترنجاندهى
ژانرى تر، هٲر لٲ هٲناوى خٲيدا بزٲت و گٲورٲ بٲٲت و لٲ شوٲنٲى كٲ
تردا بٲ جيا بٲٲٲوٲ بوون، ئٲم بوونٲيش بگٲٲٲٲوٲ بٲ زٲدى خٲى.
ئٲو كاته دواى تٲواوبوونى، هٲست دٲكٲيت شتٲك بٲ دنيا هاتووٲ كٲ
ٲٲشتر وٲك هٲمان كاركردنى (زمان، شٲواز و گٲٲٲانٲوٲ) نٲبووٲ،
دٲگٲٲ خٲٲدا بٲر جٲرٲك لٲ نامٲيى دٲكٲويت كٲ ئٲم ژانرٲكى ترٲ و
تٲ خوٲقانددووتٲ. هٲٲٲٲت وٲك كاركردن لٲسٲر (ناوٲرٲك، ٲٲيام،
گرنكى و چيٲٲٲيى دٲقٲكٲ) بٲ خوٲنٲرى به جٲ دٲهٲٲٲيت و بٲياردانى
تٲى تٲدا نيٲٲ. يانى ناتوانيت بٲيار لٲسٲر ئٲو بابٲتانٲ بدٲٲيت،
كٲ خوٲنٲر بٲو ئاٲاستٲ يٲ لٲى بٲوانٲت، بٲٲكوو ئٲم كوشتنى ژانر و
دٲقٲكٲيشٲ.

بٲٲٲام كاتٲك هٲست دٲكٲيت كٲ ئٲم كاژى ٲٲمانٲشيعرٲ فٲٲ داوٲ و
بٲرگٲكى ترت كردووٲ بٲ بهرى ٲٲمانٲشيعردا و ژانرٲكى ترى لٲ
هاتووه تٲ ئاراوٲ، هٲست بٲ شادمانيهك دٲكٲيت كٲ وٲكوو چٲن بٲٲ
گرنك نيٲٲ جٲماوٲر چ جٲرٲ شيعرٲكى لٲٲت دٲوٲت، ئاوايش بٲ ئٲندازٲى
لٲدايكبوونى ئٲم ژانرٲ، بٲٲ گرنك نيٲٲ ئاخٲ جٲماوٲر ٲٲسٲندى
دٲكات يان نا، چونكه ژانرٲ و خٲى دٲرختووٲ و خٲى خستوووه تٲ ناو
مٲژووٲوٲ، ئٲوٲ مٲژوويشٲ ئٲم زمانٲ دٲسٲٲٲٲٲت يان خٲى قووت
دٲداتٲوٲ و چيديكٲ ناتوانٲت بٲٲٲٲٲت. لٲبٲر ئٲوٲ لٲدايكبوونى
هٲرژانرٲكى نوٲ، سٲرٲتا ناتوانٲت خٲى بسٲٲٲٲٲت، تا لٲ نامٲبوون

زگاری نه بټ و تا له زمانيشدا ځي د رنځات، بيه ه موو ژانر نو بيه کان به ژانرکي م ژووويدا د نن تا خودي ئم ژانر له نو م ژوودا ځي د سپښت.

لر و د م وټ به کورتي چ نيه تي م مان شيعر د قى و ا باس بک م

پش ئ و ي باس له م مان شيعر بک ين، ده بټ ته وه بزانيڼ که د قى و ا با له ئ نجامي چ ند جر ژانر ک و ځي بونياد د نه ته وه، ئم بونياد یش ځي له سرووشتي ځي و س ر د ر د ه ښت ک جيهان هون ريد ک ي س ر به دنياي شيعري (نو ترخواز). د قى و ا با ځي ئ وټ ناکات، ب ک و ځي ئ وټ بووي ژانر کان. (ه بټ د قى ئ وټ یش ه ي ک باسي ئم ني)، ب م د قى و ا با به ژانري ديکه ئ وټ بوو، ناتوانت ت نيا له ژانر کدا ځي د ربخات، بز ز و د جووټ. سرووشتي ځي و ه ي س ر به م ي چ ر کدا د کات، ځي د کات چير ک شيعر و ب و یشه وه ناو ست ته وه، س ر به م ي پخشان و پخشان شيعر و نمايش و شان و م ن لگ و گوټ و بير و ريشدا د کات.

ز ر جاريش و ه ها ساد ځي نيشان د دات، ت نانټ پ نديش ځي ت د خر ښت، تا ئ و شو ښي ځي د بټ م ژنام نووس و به زمان کي پخشان ني و دټ و د ره وه و د پ ي فټ و. له بر ئ و، ه موو د ق کي و ا با، ئ وټ بووي ت داي، ئم یش ه ښت و سرووشتي خودي د ق ک ځي به ځي ب خشيو، ن ک د قى ئ وټ. چونکه د قى ئ وټ به کورتي هم ناگايي ت داي و هميش له نوان دوو ژانر يان هون ر کي تر دا ځي ب يان د کات. بيه ه موو د ق کي ئ وټ، د ق کي و ا با ني، چونکه ئم سرووشت نا ناگايي ني ک و د قى و ا با بز تر بټ، ب م د قى و ا با ځي له ت و او بووني ځي دا د ق کي ئ وټ یش.

د قى و ا با، هم ک لک ز ښي له سرووشتي ځي دا ک ښکاو ښک به ژانري تر، هميش کراو ي و د ژي داخرانه. (لر دا قس له س ر د قى کراو و د قى داخراو ني. ئ و یش با بټ کي ديک ي). د قى و ا با، زياتر له دوو ژانر له ځي دا ک د کات و. د ق کي گ ښک به نو ژانري تر دا، د ق کي و ستاو ني له س ر يک بابټ و يک ش واز و يک جر ي هون ري چين و. د قى و ا با ځي هاوس نگی له نو ځي دا درووست د کات له ووي (بابټ و ش واز و هاوئاواز) ه وه، ځي گ ز کاني شيعر دياري د کات. ه بټ ئ و یش ب م، د قى و ا با، س ر به يک ش واز و گ ان و و هون ر ني، ب ک و ځي ش واز و گ ان وه و هون ر ک ي دياري د کات، له شاعير ک و به شاعير کي تر

و له زمانه كې وې بې زمانه كې تر جياوازي خې د رد خات،
كاتك ئېم (مانه شاعر-د قې واک) په هاتې بوون، كه مې كې خې سات و
تايې تم ندېم بې د ركې وت، كه له ئې نجامې هې ردووكيا نه وه هاتووه ته
بوون. پېش ئې وېش ئېم خې ساتې تانې بخې مې وو، تاساتې چاپوونې ئېم
پې تووكې، دې توانم بېم كه:

۱) يې كه مين جارې بې زمانې شاعرې، باس له بې ستې كې باشوور/
نانتاركتيكا دې كړت وې مانه شاعر-د قې واکې له باره وه بې رهېم
دېت؛ پېشتر له زمانې جياوازي كندا، شاعرې كورت و پېخشان و بې مان
نووسراون، بېم ام استې وځې پې تووكې كې شاعرې له سر بې ستې كې
باشوور بې شوې مانه شاعر-د قې واکې نه هاتووه تې بې رهېم؛

۲) بې يې كه مين جارې فې رهې ننگې بې شاعر بېچنې تې وې، واتې ديسانې وې
خې بخاتې وې ناو ژانرې كې و هې روشې يې كې فې رهې ننگې كې بې
كورتيلې شاعرې له گې وشې دواتردا بې شاعر خې بې ستې تې وې.
(فې رهې ننگې و ژانې وشې كان)، تېدا هې روشې يې كې كورتيلې شاعرې كم له
بې رهېم هې ناوې تې وې و له گې وشې دواي خېدا هاتوازم كړدووه.
هې روشې يې كې كورتيلې شاعرې كې سې ربې خې و له گې وشې يېدا له سې ربې تې
وشې وې تا كې تايي وشې پې كه وې گرې دراون و هې روه هې ناوې رېك و
بابې تې ژانرې مانه شاعرې شوه گرې دراون، له گې وشې تې وې يېدا،
دېرگا يې كې كراوېم بې خوېنېر بې جې هې شتو وې كه چېن بېر له وشې كاني
تري ناو فې رهې ننگې كې بې كاتې وې، بې ئې وې شاعرې له بې رهېم بېهېنېت؛
3) بې يې كه مين جارې، ژانرې مانه شاعر-د قې واکې دېتې بې رهېم.

ئېم خې ساتې تانې بې ئې زموونې خېم و كار كړدېم له نېو شاعرېدا بېم
دېركې وتوون، كه ئا يا (مانه شاعر-د قې واک) چېن بې رهېم دېت؟
پاشان ئا گادار بوون له خې ساتې تې كاني د قې واکې و مانه شاعر و
چې نيه تې تې كترنجانديان، له رېدا دې خېمې وو:

يې كه مې: مانه شاعر-د قې واکې، له سېر هونېرې مانه شاعر كار
دېكات، له سېر يې كې بابې تې گشتگر دې وات و پېلوپې بې كه مې كې
بابې تې تر كه خزمېت بې هېمان بابېت ده كېن، دې هاوې تېت، له رېه شوه
د قې واکې هېر له مانه شاعرې كېدا له دايك بوو، خې يې تې
دې خېنېت؛

دووېم: كاتې مانه شاعر-د قې واکې، دېتې بې رهېم كه
مانه شاعرې كې خې له شوېنې كېدا ژانرې تري له وې بېت و خې بې رهېم
بېهېنېتې و بېچېتې وې ناو هېمان شوېن؛

سېيېم: له مانه شاعرېدا، بابېت، زمان، هونېرې گېانې وې و
ژانرې كې ديارې و ناتوانېن بې دراما يان قې سېدې/چامې يان چامې
دېرې بېيېن مانه شاعر و بې د قې واکې يېش بېيېن مانه شاعر، له بېر
ئې وې، هېموو د قې كې واکې خې ساتې تې كې مانه شاعرې تېدايې، بېم ام

نا توانائت خئی بے مانن شاعر تہ و او بکات، چن پے بابت و پے جری
گگز کان شاعر۔ لگگے ئو ویشدا، مانن شاعر خسے تکانی دق
وائے تہا نیی، ئگگز لے سر بنه ماکانی دق وائے بوات، ل
مانن شاعر دے کت۔ بے کورتی، مانن شاعر و دق وائے، ل
دائشتن و گانن و فرے گزی و هاوئاو زیدا تاید تمندی
خیا نیان هے؛

چوارم: لے مانن شاعر-دق وائے دادا، هم خسے تی (بابت، شوین،
ووداو، کات، کسای تی و هونری چینین و گانن و) و
تاید تمندی کان مانن شاعر لے خے دگرت و هم پے لوپیش بے
دق وائے ک گز و ژانری تری تے دترنج نرت، دهاو ئرت۔
ئیش لے خے و دزےت و دهچت و ناو خے۔ لے بر ئو: گے،
حیران، شاعر، چیرے ک شاعر، کورتیل شاعر، پراوے شاعر،
پخشان شاعری لے خے دا ک کردوو تے و، چونکه ئے مانن هے ریک کان
زمان کی تایدت بے خیا نیان هے و لگگے ئو ویشدا، زمانی
مانن شاعر و بابت و گانن و خسے تکانی مانن شاعر زانے۔
هم دق وائے لے دزےت، هم لے خیدا بے ره می دھن تے و و
دخا تے و پے خے؛

پنجم: لے مانن شاعر-دق وائے دادا، جگے لے ناو نیشانی گشتی، چے ند
ناو نیشانی کیش لے ناو دق ک دا هے۔ بے ویشدا دزانی ک
مانن شاعر-دق وائے لے چے ووبے کدا دے مے تے و۔ له مه وه دے
سرتا پای ناو نیشانی کان ناو دق ک لے سر ئو و ک گے دے و ستنه وه
کے مانن شاعر ک خے لے سر بونیاد ناو۔ بے نمونے: (زریا و
بے ستنه کی باشوور، بے تامی شاعر) ئو ووبے ری بے دیاری کراو،
لے و چوارچے و یه دا ناو نیشانی کانیش لے خیدا ک دے کات و ک ل
مانن ک دانے بےت، بے نام گز و ژانری گانے بے سرتا دےت۔
لے پے زمانی مانن شاعر دے بےت زمانی حیران یان پخشان یان
چیرے ک شاعر یان لے و شے کدا، پراوے ک لے دایک دےت و بے شاعر
بے تے هے دے تے و؛

ششم: لے مانن شاعر-دق وائے دادا، یاسایک پے یے و دے کات، ئویش
ئو وے کے ئگگز زکانی دق وائے: (حیران، شانے، گفتوگے،
پخشان، پخشان شاعر، چیرے ک شاعر، پراوے شاعر، بیر وری و
گوتے) شی تے بترنجےت، دواچار ووبے ک کی خے دے پار زےت ک:
(بابت، شوین، ووداو، کات، کسای تی و هونری چینین و گانن و)
لے خے یی دوور نه خا تے و۔

لے دا ئم خا ن بے کورتی بے رباس دران، ک دے توانین له شوینی
تردا زیاتر لے سریان بوستین۔ ئو وے بے خو نر گنگ بیزانےت،
ئه وه یه که کا ژفے دان لے هونری شاعر و ژانردا، ژان کی تری ناو

ژانرکامی و ئوئی زرش گرنگ، دواچار پروردکردنی ئو
ژانری ل لاین نووسر خیهوه تا سر دخرت و خی دس پندت.

پشوا کاکی

تشرینی یکی ۲۰۲۱

قاندز

• ل کتبی (زریا و بستکی باشور، بی تامی شیعر) و